

Justyna Zakrzewska

Potencjał kulturowy Turcji a preferencje turystyczne Polaków i dostępność kulturowej oferty turystycznej

Słowa kluczowe: formy turystyki kulturowej, Turcja, preferencje turystyczne

Streszczenie

Artykuł porusza zagadnienie potencjału Turcji w zakresie możliwości rozwoju wybranych form turystyki kulturowej: turystyki dziedzictwa kulturowego (w tym: archeologicznej), miejskiej, kulinarnej i enoturystyki, studyjnej (autorka załącza przykładowy program), a także bardzo ważnej dla Polaków, choć niedocenianej: turystyki polonijnej/sentymentalnej. W dalszej części artykułu zawarta została część badań empirycznych, zawierająca informacje na temat kulturowych preferencji polskich turystów wyjeżdżających do Turcji oraz tematyki ofert w ramach turystyki kulturowej dostępnych na polskim rynku turystycznym.

Wprowadzenie

W latach 1990. nastąpił gwałtowny wzrost liczby turystów odwiedzających Turcję. Od tamtej pory kraj ten z roku na rok przyciąga coraz liczniejsze rzesze osób, chcących w tym kraju spędzić swoje wakacje.

Turcja jest krajem niezwykle atrakcyjnym pod różnymi względami. Z walorów naturalnych może się poszczycić niesamowitymi twórcami przyrody, jak Pamukkale czy Kapadocja, posiada również morza, góry, jeziora, rzeki, jaskinie. Do walorów kulturowych Turcji zalicza się liczne zabytki światowej rangi, antyczne miasta, stanowiska archeologiczne, również ciekawą kulturę, potrawy oraz tradycje i obyczaje pielęgnowane przez rdzenną ludność.

Ze względu na atrakcyjne położenie, ukształtowanie terenu, a także 300 słonecznych dni w roku Turcja przyciąga sporo turystów masowych (odbywają oni słynne wakacje pod hasłem „3xS”, czyli morza, piasku i słońca). Ze względu jednak na ogromny potencjał kulturowy, przybywają do Turcji z całego świata również turyści kulturowi, aby spędzić swój urlop w myśl zasady „3xE”, czyli dla edukacji, rozrywki i emocji.

Niniejszy artykuł ma na celu nakreślenie potencjału Turcji w zakresie możliwości rozwoju wybranych form turystyki kulturowej, a także zawiera część empiryczną będącą informacją na temat kulturowych preferencji polskich turystów wyjeżdżających do Turcji oraz tematyki ofert w ramach turystyki kulturowej dostępnych na polskim rynku turystycznym.

Walory Turcji wpływające na jej turystyczną popularność

Turcja to kraj położony na kontynencie europejskim i azjatyckim. Leży także na ważnym szlaku morskim, prowadzącym przez cieśniny Bosforu i Dardanele, które łączą Morze Czarne z Morzem Śródziemnym. Tureckie tereny leżące na zachód od Morza Marmara należą do Europy, natomiast wschodnie obszary zalicza się do Azji. Wzdłuż Morza Czarnego Turcji rozpościerają się niziny, na których rozwinęła się hodowla i uprawa owoców, orzechów i tytoniu. Najbardziej urodzajne tereny znajdują się w zachodniej części kraju. Środkowa część Turcji zajmuje rozległa wyżyna, która otoczona jest górami Pontyjskimi i Taurus, charakteryzująca się gorącymi latami i chłodnymi zimami. W Turcji znajduje się również wiele rzek i jezior, chociażby te najbardziej znane jezioro Van i Tuz oraz rzeka Eufrat i Tygrys.

Turcja położona jest w strefie klimatu podzwrotnikowego. Na wybrzeżu króluje klimat morski, typu śródziemnomorskiego, na wyżynach podzwrotnikowy kontynentalny suchy, a na

terenach wysokogórskich występują piętra klimatyczne. Średnia temperatura w styczniu waha się od 7° C na wybrzeżach do 5° C w górach, z kolei w lipcu temperatura waha się od 25° C na wybrzeżach do 12° C w górach. Najwięcej opadów przypada na jesień i zimę.

Turcja graniczy z 8 państwami: z Armenią, Azerbejdżanem, Bułgarią, Gruzją, Grecją, Iranem, Irakiem i Syrią. Powierzchnia kraju wynosi 779 452 km². Kraj zamieszkiwany jest przez 70 597 tys. ludzi. Stolicą Turcji jest Ankara. Turcja jest republiką parlamentarną, na czele której stoi Prezydent i Premier. Partie polityczne są zróżnicowane – od narodowych konserwatystów po socjalistów. Kraj stara się o wstąpienie do Unii Europejskiej.

Największe miasta Turcji to: Sztambuł, Ankara, Izmir, Bursa, Adana, Gaziantep, Konya. Najwyższy punkt: Ararat 5165 m n.p.m.

Ludność kraju w 80% stanowią Turcy, w 11% Kurdowie, pozostały procent stanowią takie grupy etniczne jak Ormianie, Arabowie, czy Żydzi. Językiem narodowym jest język turecki.

Obszar, który obecnie obejmuje Turcja, był pod wpływami wielu religii – obszar był m.in. kolebką antycznych bogów greckich i rozwijało się tu chrześcijaństwo. Obecnie w Turcji praktyką jest wolność wyznania, jednakże 99% ludności to muzułmanie. Islamską kulturę widać i słychać w całym kraju. Inaczej, niż w innych krajach islamskich, Turcja jest krajem świeckim, w którym sprawy religii oddzielane są od spraw państwowych, a uroczystości szkolne, uniwersyteckie czy rządowe nie są prowadzone z udziałem ceremonii religijnych.

Ważnym wydarzeniem w najdawniejszej historii dzisiejszej Turcji osadnictwa było skolonizowanie wybrzeża przez Greków. Ich miasta jak Smyrna, Efez, Milet i Halikarnas oddziaływały na cywilizację całej Anatolii Centralnej. Grecy adoptując wybrzeże, wnieśli ogromny wkład w rozwój kultury i sztuki na tych terenach. Kultury takie jak: mykeńska, dorycka i jońska, trwale odznaczały się w literaturze, filozofii, ceramice, rzeźbie i architekturze. W kolejnych wiekach wpływ na kulturę dzisiejszej Turcji wywierali kolejno: Persowie, Aleksander Wielki (334-333 p.n.e.) – dając zarazem początek okresowi hellenistycznemu, Rzymianie, Bizancjum, aż wreszcie tureccy Seldżukowie.

Turcja została ogłoszona republiką w 1923 roku a Mustafa Kemal, który przyjął tytuł Atatürka, czyli Ojca Turków, został pierwszym prezydentem. Stolicę nowej republiki tureckiej ustanowił w Ankarze. Nakazał odcięcie się od osmańskiej przeszłości i zainicjował daleko idące reformy mające na celu europeizację kraju. W okresie powojennym nastąpiła liberalizacja życia politycznego.

Biorąc pod uwagę ogromne zróżnicowanie walorów turystycznych Turcji, można ją podzielić na siedem regionów turystycznych. Zaczynając od strony europejskiej: Wybrzeże Morza Marmara, Wybrzeże Egejskie, Wybrzeże Śródziemnomorskie, Centralna Anatolia, Wybrzeże Morza Czarnego, Wschodnia Anatolia i Południowo-Wschodnia Anatolia [*Encyklopedii popularnej PWN 1998; Brosnahan, Yale, Plunkett 2001*].

Zarys potencjału Turcji w zakresie turystyki kulturowej na przykładzie wybranych form (w szczególności turystyki sentymentalnej dla Polaków)

Turcja jest krajem dysponującym ogromnym potencjałem kulturowym. Z powodzeniem można w nim rozwijać i podejmować kilka znaczących form turystyki kulturowej, co już zresztą w przypadku większości form ma miejsce.

Szczególne uwagę należy zwrócić na **turystykę chronionego dziedzictwa, a w jej ramach na turystykę archeologiczną**, ponieważ w Turcji znajduje się 9 obiektów wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz 21 obiektów oczekujących na wpis. Na terenie Turcji można obecnie znaleźć pozostałości greckiego i rzymskiego antyku, ślady pierwszych chrześcijan oraz pierwszych osadników tureckich, na podstawie których badacze określili historię Anatolii. Dwa z siedmiu cudów świata starożytnego: świątynia Artemidy w Efezie oraz Mauzoleum w Halikarnasie leżały właśnie na tych terenach. Turcja jest idealnym

miejszem dla poszukiwaczy starożytności. W centrum ich zainteresowania stoją przede wszystkim: Efez, Halikarnas, Troja, Hattusas, Hierapolis, Pergamon, Gordion, Ksantos i Letoon oraz góra Nemrut. Miejsca, w których znajdują się najciekawsze stanowiska archeologiczne w Turcji zaznaczono na mapie 1.

Mapa 1. Rozmieszczenie najważniejszych stanowisk archeologicznych w Turcji (zaznaczone na czerwono).
Źródło: opracowania własne na podstawie mapy Turcji z <http://turcja.travelon.pl/data/images/image/pl/mapa-turcja.jpg>

W dziedzinie kolejnej formy: **miejskiej turystyki kulturowej** Turcja ma także wiele do zaoferowania, a miasta takie jak Stambuł (dawny Konstantynopol, dziś największe miasto Turcji, aglomeracja europejska i zarazem jedyna metropolia leżąca na dwóch kontynentach) oraz Ankara (stolica kraju, metropolia, stworzona od podstaw, będąca centrum współczesnej kultury Turcji) szczególnie przyciągają turystów. Można w nich znaleźć zabytki dokumentujące różne okresy historii kraju oraz Europy i Azji, prężnie działające instytucje kultury, restauracje z kuchnią lokalną, bazary. W bieżącym roku (2010) Stambuł pełni funkcję Europejskiej Stolicy Kultury, co dodatkowo podniosło jego kulturalną atrakcyjność.

W Turcji na uwagę zasługuje również turystyka kulinarna i enoturystyka (turystyka winiarska), albowiem podróżując po Turcji zauważa się często jak, wraz ze zmianą ukształtowania terenu i klimatu, a także pod wpływem sąsiednich państw, zmieniały się w Turcji tradycje i obyczaje żywieniowe.

Dla podróżników lubiących poznawać kuchnie różnych narodów, Turcja jest idealnym miejscem na kulinarne poszukiwania. Mnogość potraw, smaków, ich wielowymiarowość i sztuka sprawiają, że proces zaznajamiania się z turecką kuchnią może trwać bardzo długo, a jednocześnie dostarczy wielu, niezapomnianych wrażeń. Mapę kulinarnych atrakcji kraju prezentuje mapa 2.

Turcja jest czwartym co do wielkości na świecie obszarem uprawy winorośli (565.000 ha) zaraz po Hiszpanii, Włoszech i Francji, jednakże trudno jest tureckie wino znaleźć gdziekolwiek za granicą, gdyż produkuje się go niewiele. Do jego wyrobu wykorzystuje się bowiem jedynie kilka procent tutejszych winnic. Z uwagi na muzułmańskie przekonania, Turcy nie mają własnej tradycji picia wina, a tutejsza produkcja jest przeznaczona głównie dla licznych turystów. Reszta jednak tych ogromnych plantacji daje rodzynki i winogrona deserowe, których Turcja jest największym światowym producentem.

Mapa 2. Kulinarna mapa Turcji
Źródło: opracowanie własne

Mapa 3. Najważniejsze ośrodki winiarskie Turcji
Źródło: http://en.wikipedia.org/wiki/Turkish_wine

W historii Turcji można odnaleźć wiele „polskich akcentów”, które pozwalają nam podejmować wyprawy o charakterze **turystyki etnicznej/sentymentalnej/polonijnej**. Szczególną wartość mają przede wszystkim dwa miejsca: Adampol oraz Muzeum Adama Mickiewicza w Stambule. Z racji na rzadkość omawiania tych miejsc w materiałach promocyjnych na temat Turcji, zostaną zaprezentowane bliżej, ponieważ wyprawy do nich stanowią niszę rynkową, a mogłyby być celem wyjazdów jeszcze większej liczby Polaków.

Adampol położony jest niedaleko Stambułu, po azjatyckiej części Bosforu (położenie prezentuje mapa 4). To mała polska wieś, o której mało który Polak słyszał, a która została założona w 1842 roku przez Adama Czartoryskiego i nazwana na jego cześć właśnie Adampolem. Wśród Turków funkcjonuje nazwa Polonezkoy, czyli „polska wieś” (potwierdza to fot. 1).

Mapa 4. Adampol – Polonezkoy
Źródło: <http://www.adampol-polonezkoy.pl/mapa.html>

W związku z ciężką sytuacją Polski po upadku Powstania Listopadowego, Adampol miał być schronieniem i nowym domem dla napływających emigrantów z Polski.

Polonezkoy od zawsze budził zainteresowanie elit. Wśród ważnych postaci odwiedzili go między innymi: Ferenc Liszt, francuski pisarz Gustave Flaubert, czeski pisarz Karel Droz, pierwszy prezydent Republiki Turcji Kemal Atatürk, nuncjusz Papieski Biskup Angelo Roncalli, późniejszy papież Jan XXIII oraz pierwszy polski dyplomata powojennej Polski Adam Rapacki. W latach dziewięćdziesiątych odwiedzili ją również polscy prezydenci: Lech Wałęsa i Aleksander Kwaśniewski.

Fot. 1. Droga prowadząca do wioski

Źródło: <http://konicki.com/blog2/wp-content/uploads/2009/11/polonezkoy.jpg>

W wiosce używa się dwóch języków: polskiego i tureckiego. Pomimo tego, iż częściej rozmawia się tam po turecku, mieszkańcy dbają o polski język. Uczą go od urodzenia swoje dzieci, posyłają je do polskich szkół, a także sami w domu między sobą porozumiewają się w tym języku. Mieszkańcy bardzo dbają o swoją polskość. Obchodzą polskie święta,

kultywują polskie tradycje, preferują polską kuchnię (co nie godzi się z przekonaniem muzułmanów). W restauracjach można spotkać takie dania jak: kotlet schabowy, kotlety mielone, bigos, czy pierogi.

Adampolanie w ramach kultywowania polskiej tradycji i kultury organizują każdego lata festiwal folklorystyczny, na który zapraszają przeróżne zespoły z Polski (fot. 2-3).

Fot. 2 i fot. 3. Polonezköy „Kiraz” Festival, Zespół folklorystyczny z Wałbrzycha – Lipiec 2009

Źródło: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Polonezkoy_08859_nevit.jpg

Bardzo istotnym faktem jest to, że jeszcze do niedawna w wiosce nie było innej świątyni prócz katolickiego kościółka. W kościele tym, co niedziele odprawiana jest polska msza święta przez polskiego księdza, który przyjeżdża ze Stambułu. Obecnie znajduje się w wiosce druga, mniejsza świątynia – meczet dla Turków.

Do najciekawszych miejsc w Polonezkoy należą:

Dom Pamięci Zofii Ryży, która krzewiła język ojczysty oraz historię polski wśród młodzieży adampolskiej. W tym najstarszym we wsi pensjonacie, można obejrzeć pamiątki rodzinnego zbioru, stare i nowe fotografie, księgi i dokumenty oraz wystrój wnętrza.

Kościół p.w. Matki Boskiej Częstochowskiej.

Cmentarz, na którym znajduje się kilka ciekawych grobów, między innymi grób Ludwiki Śniadeckiej, która była za młodu sympatią Juliusza Słowackiego oraz 92 innych zabytkowych nagrobków, które zostały odnowione przez Radę Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa.

Dzisiaj wioska cieszy się ogromnym zainteresowaniem ze strony turystów oraz mieszkańców Stambułu, którzy przyjeżdżają tu na weekendowy wypoczynek [Łątka 1992; www.adampol-polonezkoy.pl].

Drugim bardzo istotnym miejscem dla turystyki polonijnej jest Muzeum Adama Mickiewicza w Stambule. Muzeum mieści się w domu, w którym mieszkał i zmarł 26 listopada 1855 roku Adam Mickiewicz.

Po pożarze Stambułu w 1870 roku dom został odbudowany, a na jego fasadzie umieszczono tablicę upamiętniającą wieszca. W 1955 roku, w stulecie śmierci Adama Mickiewicza, w budynku otwarto ekspozycję poświęconą poecie, przygotowaną przez Muzeum Literatury w Warszawie. W podziemiach urządzono symboliczną kryptę, w którą wmurowano krzyż i płytę z napisem „Miejsce czasowego spoczynku Adama Mickiewicza, 26 listopada - 30 grudnia 1855 roku”. Władze tureckie wykupiły budynek z rąk prywatnych właścicieli. Po remoncie budynku (2003-2005), Muzeum Literatury w Warszawie dostarczyło obecną ekspozycję. Ponadto, z okazji 150 rocznicy śmierci poety w 2005 roku ulicy nieopodal muzeum, władze miejskie na wniosek Konsula Generalnego, nadały imię wieszca.

Muzeum jest jednym z oddziałów Muzeum Sztuki Tureckiej i Islamskiej w Stambule [www.stambulgp.polemb.net].

Propozycja podróży studyjnej po Turcji

Podróż studyjna po Turcji może dawać uczestnikom integralny, wieloaspektowy obraz kraju, autentyczne spotkania z tubylcami, przeżycia kulturalne, kulinarne i rozrywkowe. Zaprezentuję ją na przykładzie opracowanego przeze mnie programu szesnastodniowej wycieczki, dzięki któremu turysta poznaje historię i kulturę Turcji (wycieczka nie uwzględnia wątków polskich). Dzięki korzystaniu z małych hotelików oraz lokalnych restauracji uczestnicy mają szansę poznać tutejsze obyczaje oraz skosztować regionalnej kuchni. Natomiast wysoce wykwalifikowany pilot-przewodnik przekazuje im ogromną wiedzę krajoznawczą, a także różne ciekawostki związane z kulturą, religią i życiem lokalnej ludności.

Mapa 5. Przykładowa podróż studyjna po Turcji

Źródło: opracowanie własne na podstawie mapy Turcji z <http://turcja.travelon.pl/data/images/image/pl/mapa-turcja.jpg>

Tabela 1. Podróż studyjna po Turcji

Dni	Miejsce	Program	Symbol
1.	Przylot do Stambułu	Zakwaterowanie w hotelu w Stambule.	
2.	Stambuł	Spacer po mieście, meczet Hagia Sofia, Błękitny Meczet, Pałac Topkapi, Hipodrom, wizyta w sklepie tureckiego przysmaku – spotkanie z właścicielami, Kryty Bazar – shopping, Egipski Bazar, Pałac Dolmabahçe, Muzeum Sztuki Tureckiej i Islamskiej, Muzeum Pera, Cysterny Justyniana, rejs statkiem po Bosforze	R, DK, H, S, W, DK, H, DK, W
3.	Stambuł Bursa	Kościoły i meczety: Meczet Sulejmana Wspaniałego, Kościół Pokoju, Kościół św. Zbawiciela na Chorze Przejazd do Bursy Zielony Meczet, Wielki Meczet, spacer na Jedwabny Bazar	R, DK, R, DK, W
4.	Troja	Ruiny starożytnego miasta Troja, stanowisko archeologiczne – spotkanie z archeologami	H, DK, S
5.	Pergamon	Starożytne miasto Pergamon, Akropol Pergamoński z Wielkim Ołtarzem Zeusa	H, DK
6.	Efez	Starożytne miasto Efez, Biblioteka Celsusa, Wielki Teatr, świątynia Artemidy w Efezie – jeden z siedmiu cudów starożytnego świata, spotkanie z archeologami Dom Maryi Dziewicy	H, DK, DK, S, R
7.	Priene Milet Didyma	Ruiny starożytnego miasta Priene – akropol, Milet – ruiny starożytnego miasta z Wielkim Teatrem i Gimnazjonem Didyma – ruiny świątyni Apollona	H, DK, DK, DK
8.	Pamukkale Hierapolis	Pamukkale – wapienne tarasy, Starożytne miasto Hierapolis – kąpiel w basenach termalnych	P, H, DK
9.	Antalya	Wizyta w fabryce dywanów – poznanie sztuki tkania dywanów Antalya – zwiedzanie starego miasta, kąpiel w Morzu Śródziemnym	W, T, H, W
10.	Lycia Ksantos-Letoon	Ksantos – ruiny starożytnego miasta – sztuka grobowa Letoon – świątynia Latony i świątynia Artemidy	H, DK, DK
11.	Aspendos Konya	Aspendos – najlepiej zachowany teatr grecko-rzymski Konya – klasztor derwiszów, Muzeum Mevlana, spotkanie z derwiszami, pokaz tańca	H, DK, R, H, S, T
12.	Kapadocja	Kraina Kapadocji, zwiedzanie Park Narodowy Goreme, kościoły z wczesnochrześcijańskimi freskami, lot balonem nad Kapadocją, powrót do wsi Cavusin – spotkanie i wspólne biesiadowanie z tubylcami	P, R, DK, S
13.	Kapadocja	Przejazd do Doliny Ihlary. Wędrówka wozem nad rzeką Melendiz, podziemne miasto Dirinkuyu	P, DK
14.	Saniurfa	Miejsce narodzin Abrahama – XIII-wieczny meczet Halilur Rahman Camii, Dergah - kompleks meczetów i parków, park Golbasi	R, DK, DK
15.	Góra Nemrut	Wejście na Górę Nemrut, Grobowiec Antiocha I	P, DK, H
16.	Van, jezioro Van	Kościół Armeński z X wieku, rejs na wyspę Akdamar	R, P,
17.	Trabzon	XIII-wieczny kościół Hagia Sofia, przejazd do klasztoru Sumela	R, R, DK
18.	Hattusas	Ruiny starożytnej stolicy Hetytów	H, DK
19.	Ankara	Spacer po mieście, Anitkabir, Muzeum Cywilizacji Anatolijskich, świątynia Romy i cesarza Augusta, Łaźnie Rzymskie, kolumna Juliana Apostaty, cytadela, meczet Arschonhane Camii, Kocape Camii, Pomnik Atatürk, Pomnik „Bezpiecznej Przyszłości”, spacer po parku Hanikalar Diyari, centrum handlowe Atakule	W, H, DK, DK, R, DK, W
20.	Wylot	Powrót do kraju	

Objaśnienie symboli: S – spotkania, H – aspekty historii kraju i narodu, DK – dziedzictwo kulturowe, P – dziedzictwo przyrodnicze, T – tradycje i zwyczaje, W – współczesna kultura, R – religie

Źródło: opracowanie własne (na podstawie wzoru z A. Mikosa von Rohrscheidta, Podróże studyjne jako klasyczna forma turystyki kulturowej [w:] Buczkowska K., Mikos von Rohrscheidt A., Współczesne formy turystyki kulturowej: praca zbiorowa, Wydawnictwo AWF Poznań, Poznań 2009] oraz portalu turystycznego www.studienreisen.de)

W programie nie sposób ująć wszystkich atrakcji kulturowych Turcji. Aby jednak dobrze poznać kraj, można przygotować regionalną podróż studyjną, która będzie skupiała się na jednym wybranym z siedmiu regionów.

Oferty turystyczne wycieczek objazdowych po Turcji dostępne na polskim rynku

Turcja jako jeden z najczęściej wybieranych kierunków przez polskich turystów dominuje na polskim rynku turystycznym. Posiadają ją w swej ofercie niemalże wszystkie polskie biura podróży. Głównymi touroperatorami organizującymi wyjazdy do tego kraju są:

- AKTIV TOUR Centre
- Alfa Star
- AXEL Spółka z o.o.
- Ecco Holiday
- Exim Tours
- Filiz
- GTI Travel Poland
- Itaka
- Jet Touristic
- Neckermann Polska
- Orbis Travel
- Rainbow Tours
- Scan Holiday
- Tango-Tour
- Triada
- TUI Polska
- Wezyr Holiday Service

Wszystkie wyżej wymienione biura posiadają w swojej ofercie imprezy pobytowe w Turcji na terenie Riwiery Tureckiej oraz Turcji Egejskiej. Wszystkie oferują również całą gamę wycieczek fakultatywnych. Jednak tylko nieliczne z nich proponują dobrze przygotowany program wycieczek objazdowych¹.

W tabelach zawartych poniżej zostanie przedstawiony program wycieczek objazdowych po Turcji na przykładzie dziesięciu najpopularniejszych polskich biur podróży. Tabela 2 prezentuje najciekawsze i innowacyjne programy trzech biur podróży – są to ogromne koncerty, dlatego ich oferta jest głównie kierowana do turystów masowych, jednakże turysta kulturowy może znaleźć w nich także coś dla siebie. Z najlepszą ofertą turystyczną wyszła w tym roku Itaka, proponując aż 5 różnych programów. Skupiając się na konkretnym regionie, nie traci się czasu w programie na przejazdy, a wykorzystuje się go na zwiedzanie. W ofercie biuro ma także szlaki tematyczne, np. „Śladami św. Pawła”, czy starożytny szlak „Pergaminowy koń trojański”. Także program „W poszukiwaniu zaginionej Arki” jest programem, którego nie wybierze turysta masowy. Impreza ta jest przeznaczona specjalnie dla turystów kulturowych.

Trochę gorzej w tym zestawieniu wypada Triada i Rainbow Tours. Każde z nich dysponuje jednak jednym programem, który mógłby zadowolić turystę kulturowego, mianowicie: „Turcja Wschodnia” (Triada) i „Fascynująco różnobarwna” (Rainbow Tours). Dwa pozostałe programy tych organizatorów są nastawione na turystów zainteresowanych zobaczeniem najbardziej znanych i popularnych zabytków Turcji.

¹ Analizę katalogów z ofertami na lato 2010 przeprowadzono w lutym 2010 r.

Tabela 2. Porównanie innowacyjnych ofert wycieczek objazdowych po Turcji trzech organizatorów.

Biuro podróży	ITAKA	TRIADA	RAINBOW TOURS
Nazwa wycieczki	Orient Express/ 8 dni	Turcja/ 8 dni	Esencja Turcji/ 5 dni
Program	ANTALYA-PAMUKKALE - HIERAPOLIS - BURSA-ISTAMBUŁ - ANKARA-KAPADOCJA-KONYA-ANTALYA	ANTALYA-KONYA-KAPADOCJA-ANKARA-STAMBUŁ-TROJA-PERGAMON-EFEZ-PAMUKKALE-HIERAPOLIS-ANTALYA	ANTALYA-PAMUKKALE-HIERAPOLIS-KONYA-SULTANHANI-KAPADOCJA-DOLINA IHLARY-ANTALYA
Cena:	od 1990zł/os	od 2599 zł/os	od 2170 zł/os
Nazwa wycieczki	Magiczna Góra Nemrut/ 8 dni	Turcja/ 8 dni	Smak orientu/ 8 dni
Program	ANTALYA-KAPADOCJA-GÓRA NEMRUT-URFA-ANTAKYA- ANAMUR-ASPENDOS- ANTALYA	DALAMAN/BODRUM-EFEZ-PERGAMON-TROJA-STAMBUŁ-ANKARA-KAPADOCJA-KONYA-PAMUKKALE-DALAMAN/BODRUM	ANTALYA-PAMUKKALE-HIERAPOLIS-EFEZ-PERGAMON-TROJA-STAMBUŁ-ANKARA-KAPADOCJA-KONYA-ANTALYA
Cena:	od 2090 zł/os	od 2799 zł/os	od 2099 zł/os
Nazwa wycieczki	Pergaminowy Koń Trojański/ 8 dni	Turcja Wschodnia/ 15 dni	Fascynująco Różnobarwna/ 12 dni
Program	ANTALYA-MYRA-PATARA-EFEZ-PERGAMON-TROJA-SARDES-PHILADELPHIA-HIERAPOLIS-PAMUKKALE-ANTALYA	ANTALYA-KONYA-KAPADOCJA-ANKARA-AMASYA-TRABZON-ERZURUM-KARS-DOGUBEYAZIT-VAN-MARDIN-SANILIURFA-ADIYAMAN-ANTAKYA-TARS-ANTALYA	ANTALYA-KONYA-KAPADOCJA-HATTUSAS-AMASYA-TRABZON-KARS-ANIDOUGBAYAZID-GÓRA ARRARAT-JEZIORO VAN-MIDYAT-ANTAKYA-TARS-ANAMUR-ALANYA-ANTALYA
Cena:	od 1990 zł/os	od 3199 zł/os	od 3370 zł/os
Nazwa wycieczki	Śladami św. Pawła/ 8 dni		
Program	ANTALYA-YALVAC-KONYA-LISTRA-DERBE-ALAHAN-TARSUS-ANTAKYA-SAMANDAG-ANAMUR-PERGE-ANTALYA		
Cena:	od 2190 zł/os		
Nazwa wycieczki	W poszukiwaniu zaginionej Arki/ 15 dni		
Program	ANTALYA-KONYA-KAPADOCJA-AMASYA-TRABZON-ERZURUM-KARS-ANI-GÓRA ARARAT-DOGUBEYAZIT-JEZIORO VAN- MARDIN-URFA-GÓRA NEMRUT-GAZYANTEP-KIZKALESİ-ALANYA-ANTALYA		
Cena:	od 3190 zł/os		
Informacje	(we wszystkich wycieczkach cena	(we wszystkich	(we wszystkich

dodatkowe:	nie zawiera: biletów wstępu, imprez fakultatywnych, lokalnego przewodnika, wizy)	wycieczkach cena nie zawiera: biletów wstępu, imprez fakultatywnych, lokalnego przewodnika, wizy)	wycieczkach cena nie zawiera: biletów wstępu, imprez fakultatywnych, lokalnego przewodnika, wizy)
------------	--	---	---

Źródło: opracowania własne na podstawie katalogów turystycznych omawianych biur Lato 2010 (dokładny program wycieczek załączony w Aneksie)

Dla porównania warto spojrzeć na standardowe programy oferowane przez siedmiu kolejnych dużych touroperatorów (prezentuje je tabela 3). Biura te zaoferowały w tym roku swym klientom tylko jeden program wycieczki objazdowej po Turcji. Po wstępnej analizie stwierdza się, że w przypadku wszystkich wyżej wymienionych biur program ten właściwie jest taki sam, tj. skupia się na takich miejscach jak: Konya, Kapadocja, Ankara, Stambuł, Troja, Efez, Pamukkale. Jest on przeznaczony dla szerokiej grupy odbiorców, którzy są zainteresowani historią i kulturą Turcji, lecz którzy pragną je poznać przede wszystkim poprzez wizyty w popularnych miejscach.

Tabela 3. Porównanie oferty turystycznej na przykładzie standardowych wycieczek objazdowych najpopularniejszych organizatorów wyjazdów do Turcji.

Biuro Podróży	Nazwa wycieczki	Program	Cena:
TUI	Perły antycznej i osmańskiej Turcji/ 8 dni	BODRUM-EFEZ- PERGAMON-TROJA- CANAKKLE- DARDANELLE-STAMBUŁ- PAMUKKALE-BODRUM	od 3048 zł/os (cena nie zawiera: imprez fakultatywnych, wizy)
Neckermann	Kapadocja i Wybrzeże Likijskie/ 8 dni	ANTALYA-MYRA- XANTOS-FETHIYE-EFEZ SELCUK-KUSADASI- PAMUKKALE- HIERAPOLIS-ISPARTA- SULTANHANI- KAYMAKLI-KAPADOCJA- KONYA-ANTALYA	od 3200zł/os (cena nie zawiera: imprez fakultatywnych, wizy)
Wezyr Holidays	Magiczna Turcja/ 8 dni	ANTALYA-PAMUKKALE- HIERAPOLIS-EFEZ- ISTAMBUŁ-ANKARA- KAPADOCJA-KONYA- ANTALYA	od 2030zł/os (cena nie zawiera: biletów wstępu, imprez fakultatywnych, lokalnego przewodnika, wizy)
Alfa Star	Orientalna Turcja/ 8 dni	ANTALYA-KONYA- KAPADOCJA-ANKARA- ISTAMBUŁ-TROJA- BERGAMA-EFEZ- PAMUKKALE- HIERAPOLIS-ANTALYA	od 2047 zł/os (cena nie zawiera: biletów wstępu, imprez fakultatywnych, lokalnego przewodnika, wizy)
Exim Tours	Turcja w pigułce/ 8 dni	ANTALYA-KONYA- KAPADOCJA-ANKARA- ISTAMBUŁ-TROJA-EFEZ- PAMUKKALE- HIERAPOLIS-ANTALYA	od 2179 zł/os (cena nie zawiera: biletów wstępu, imprez fakultatywnych, lokalnego przewodnika, przeprawy promowej, wizy)
Ecco Holiday	Wokół Anatolii/ 8 dni	ANTALYA-KONYA- KAPADOCJA-ANKARA- ISTAMBUŁ-TROJA-	od 2065 zł/os (cena nie zawiera: biletów wstępu,

		PERGAMON-EFEZ- PAMUKKALE- HIERAPOLIS-ALANYA- ANTALYA	impresz fakultatywnych, lokalnego przewodnika, wizy)
Jet Touristic	Czarodziejska Anatolia/ 8 dni	ANTALYA-KONYA- KAPADOCJA-TARSUS- KAPADOCJA-ANKARA- ISTAMBUŁ-EFEZ- PAMUKKALE- HIERAPOLIS-ALANYA- ANTALYA	Od 1603zł/os (cena nie zawiera: biletów wstępu, impresz fakultatywnych, lokalnego przewodnika, przeprawy promowej, wizy)

Źródło: opracowania własne na podstawie katalogów turystycznych omawianych biur Lato 2010 (dokładny program wycieczek załączony w Aneksie)

Programy przedstawione w tabeli 2 i tabeli 3 charakteryzują się następującymi podobnymi cechami:

Cena wycieczki uzależniona jest od marki biura, jakości zakwaterowania podczas objazdu, a także od stopnia kwalifikacji obsługi. Na cenę ma również wpływ ilość dodatkowych świadczeń, tj. wycieczek fakultatywnych, biletów wstępu do zwiedzanych obiektów, przewodników, itd. W programach występuje dość duża liczba imprez fakultatywnych, takich jak na przykład lot balonem nad Kapadocją, rejs po Bosforze, pokaz tańca derwiszów, noc turecka, ale wszystkie dodatkowo płatne. Turysta wyruszając w taką podróż musi przygotować się na duże wydatki;

Bardzo istotną rzeczą jest czas realizacji programu. Często jest tak, że program jest przeładowany, a poszczególne miasta i obiekty są zwiedzane bardzo powierzchownie, na przykład na Stambuł tylko nieliczne biura przeznaczają 2 dni, pozostałe tylko jeden dzień. W związku z brakiem czasu wiele rzeczy jest pomijanych;

W programach brak również spotkań z badaczami, archeologami, artystami i ludnością lokalną;

Chcąc dobrze poznać kulturę tego kraju, uczestnicy muszą polegać tylko na wiedzy pilota-przewodnika. Z kolei ów pilot-przewodnik może okazać się wielkim pasjonatem kraju dysponującym ogromną wiedzą, ale też może okazać się zwykłym pracownikiem, udzielającym tylko ogólnych informacji. W tej kwestii decyduje przypadek;

W związku z tym, że są to polskie oferty w programach powinny być uwzględnione polskie akcenty takie jak: Muzeum Adama Mickiewicza w Stambule, czy wioska polska pod Stambułem zwana Polonezkoy lub Adamopol. Niestety żaden z organizatorów tego nie uwzględnił.

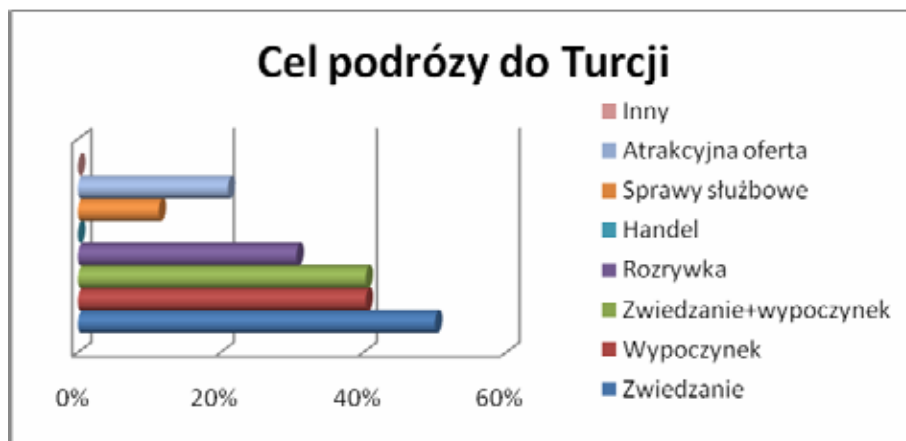
Mimo, iż wszystkie przedstawione w tabelach 2 i 3 biura podróży są ogromnymi koncernami nastawionymi na turystykę masową, to starają się jednak wychodzić ze swoją ofertą również w stronę potencjalnych turystów kulturowych, organizując wycieczki o charakterze poznawczo-kulturowym.

Preferencje turystyczne klientów biura podróży Viva Travel CLM w Poznaniu – badania ankietowe.

Badaną populacją byli przypadkowi klienci biura podróży Viva Travel Centrum Last Minute, które mieści się na terenie Międzynarodowego Portu Lotniczego Poznań-Ławica. Pomimo tego, że jest to dość młode biuro – działa od roku 2008, jest rozpoznawalne wśród klientów, a jego pracownicy posiadają wieloletnie doświadczenie turystyczne. Klientom proponuje oferty 30 różnych organizatorów, zarówno polskich jak i niemieckich.

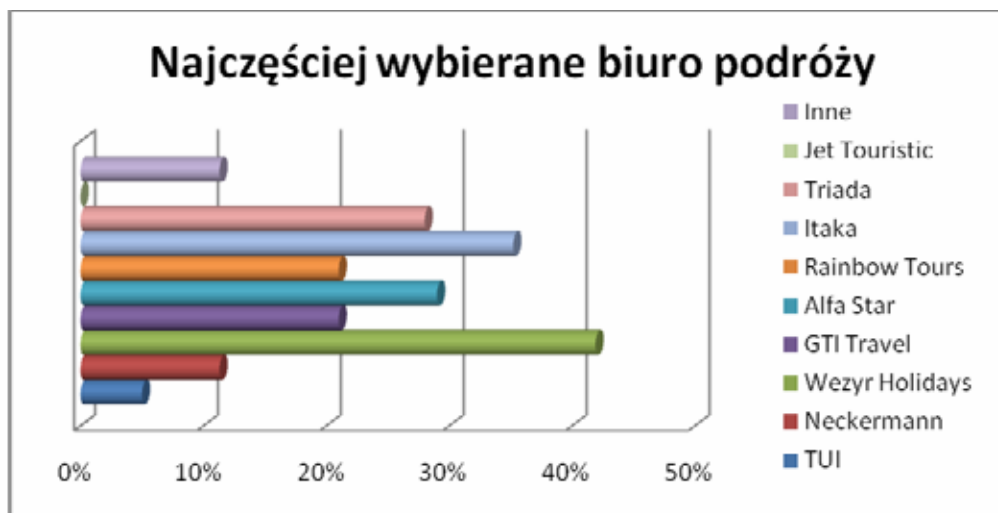
Do badania wytypowano 100 osób, z czego 60 osób pasowało do profilu, ponieważ byli w Turcji i to oni stanowili właściwą grupę badawczą.

W badaniu nie zachowano rozkładu próby ze względu na płeć, wiek i inne dane metryczkowe zgodnego z rozkładem populacji (GUS), ponieważ były to losowo wybrane osoby. Głównym kryterium doboru był ich pobyt w Turcji. W 71% przypadków badanymi były kobiety, w przedziale wiekowym 18-30 lat oraz 31-40 lat. Osoby badane posiadały w większości wykształcenie średnie (50%), bądź wyższe (45%). W 41% byli to pracownicy fizyczni i w 30% umysłowi. 56% badanych była w związku małżeńskim, a 36% była singlami. Zdecydowana większość, czyli 62% badanej populacji pochodziła z dużych miast, ale też znaczna część 36% stanowiło mieszkańców wsi.

Wykres 1. Źródło: opracowanie własne

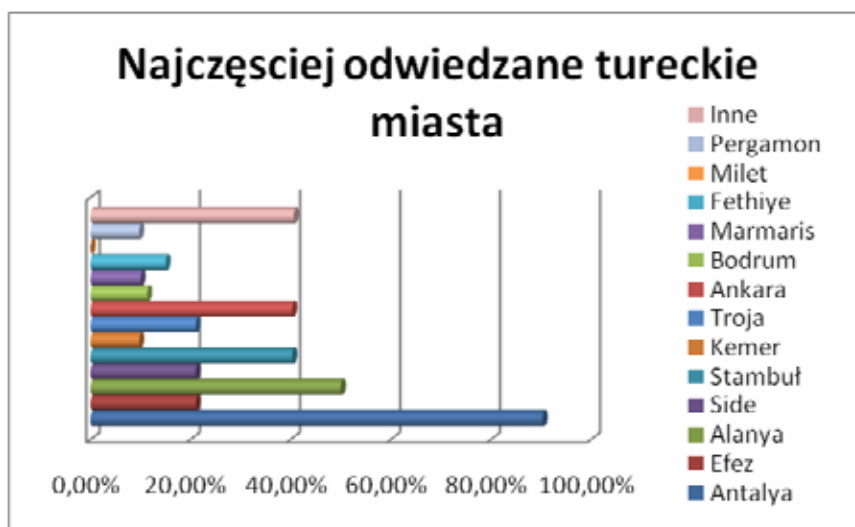
W pytaniu o cel podróży (wykres 1), badani mieli możliwość wielokrotnego wyboru. W związku z tym połowa ankietowanych wskazała zwiedzanie, wiele osób wybrało też zwiedzanie+wypoczynek (40,3%) oraz sam wypoczynek (40,3%). Mniejszość ankietowanych za swój cel wybrało rozrywkę (30,6%) lub skorzystali z wyjazdu do Turcji ze względu na atrakcyjną ofertę (20%). Ankietowani, którzy wybrali zwiedzanie oraz zwiedzanie połączone z wypoczynkiem, przejawiają cechy turysty kulturowego.

Wykres 2. Źródło: opracowanie własne

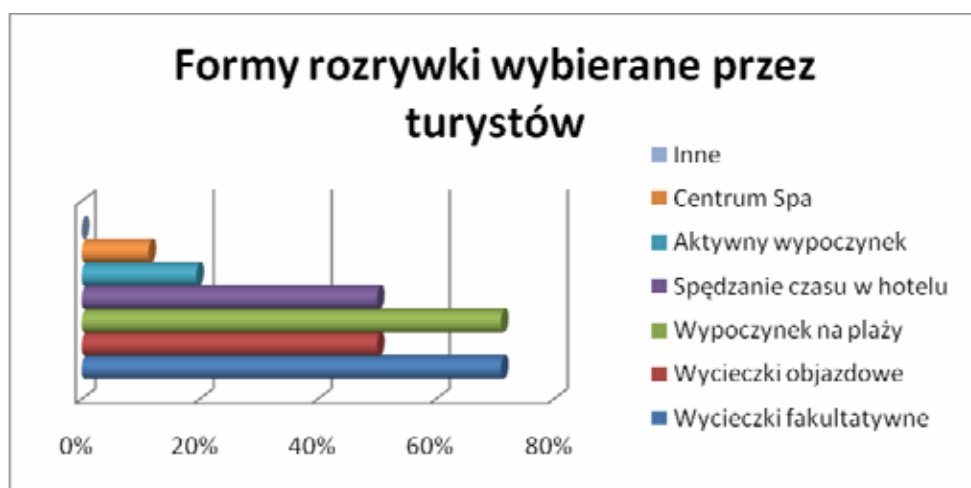
Najczęściej wybieranym biurem przez ankietowanych (wykres 2) był Wezyr Holidays (ponad 41% odpowiedzi). Jest to główny turecki organizator w Polsce, jednak pomimo bogatej oferty wypoczynkowej, posiada dość ubogą ofertę kulturową. Biuro to jest nastawione głównie na turystów masowych. Na kolejnym miejscu jest Itaka – wybrało ją 35,2% ankietowanych. Biuro to oprócz szerokiej oferty turystyki masowej, posiada dobrą ofertę dla turystów kulturowych. Ofertę, która może być kierowana do turystów kulturowych

posiada również Rainbow Tours (ponad 21%) oraz Triada (28%). Ankietowani często korzystali z ofert takich biur podróży jak: Alfa Star (29%), GTI Travel (21%), Neckermann (11,3%), Exim Tours (inne – 11,3%).

Wykres 3. Źródło: opracowanie własne

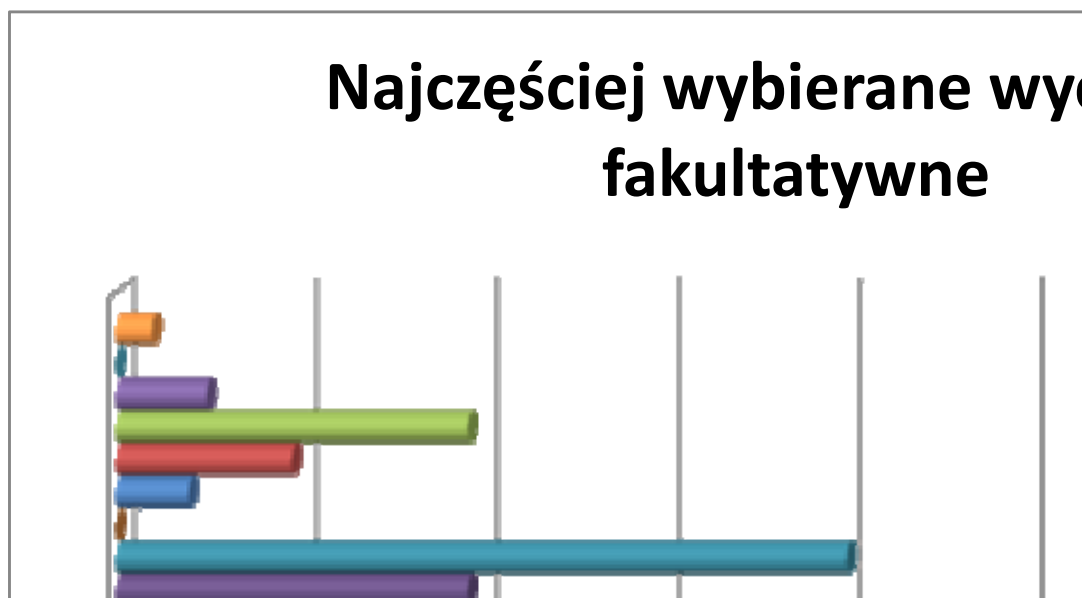
Z najczęściej odwiedzanych tureckich miast (wykres 3) zdecydowaną większość stanowi Antalya – wskazało ją 90,3% ankietowanych. Decyduje o tym fakt, iż do Antalyi przylatuje każdy turysta wybierający Riwierę Turecką, także wszystkie wycieczki objazdowe zaczynają się w Antalyi. Znaczny procent ankietowanych odwiedził również Alanyę (50%), która jest miastem nastawionym na turystykę masową. Widać tutaj też dość duży udział potencjalnych turystów kulturowych – Stambuł (40,3%), Ankara (40,3%), Troja (21%), Efez (21%), Pergamon (9,7%) oraz rubryka „inne” w których znalazły się takie miasta jak Bursa, czy Konya. Z wykresu wynika także, że zdecydowana większość badanych turystów wybierała region Riwieri Tureckiej, niż Turcji Egejskiej reprezentowanej w tym przypadku przez takie miasta jak Marmaris (było tam 10% badanych) i Bodrum (11,3%).

Wykres 4. Źródło: opracowanie własne

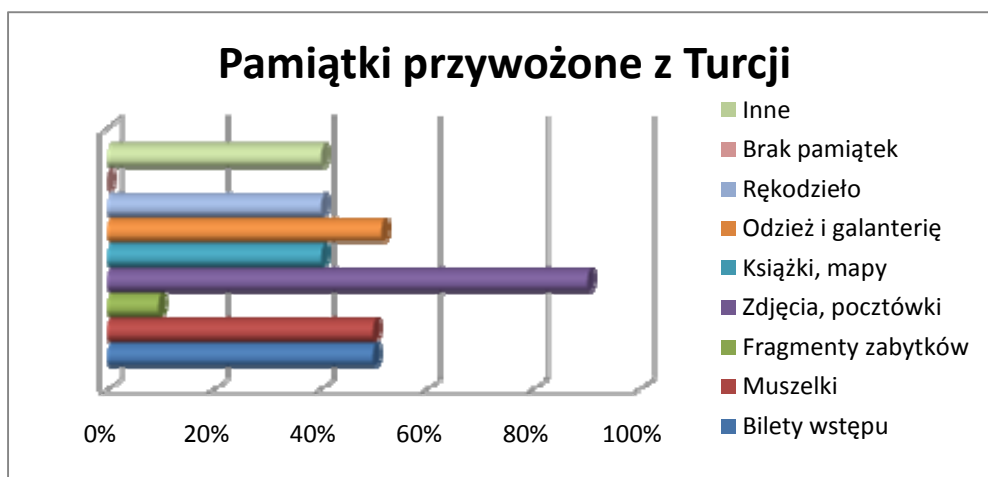
Najczęściej wybieraną formą rozrywki wśród ankietowanych (wykres 4) były wycieczki fakultatywne (aż 71% badanych) oraz wypoczynek na plaży (także 71%). Wyraźnie widać tutaj równomierny podział na turystów masowych i potencjalnych – kulturowych. Sytuacja ma się podobnie w przypadku pozostałych odpowiedzi, mianowicie wycieczki objazdowe wskazało 50%, podobnie jak spędzanie czasu w hotelu. Badani turyści podczas pobytu

korzystali również z takich form rozrywek jak aktywny wypoczynek (19,4%) i centrum Spa (11,3%).

Wykres 5. Źródło: opracowanie własne

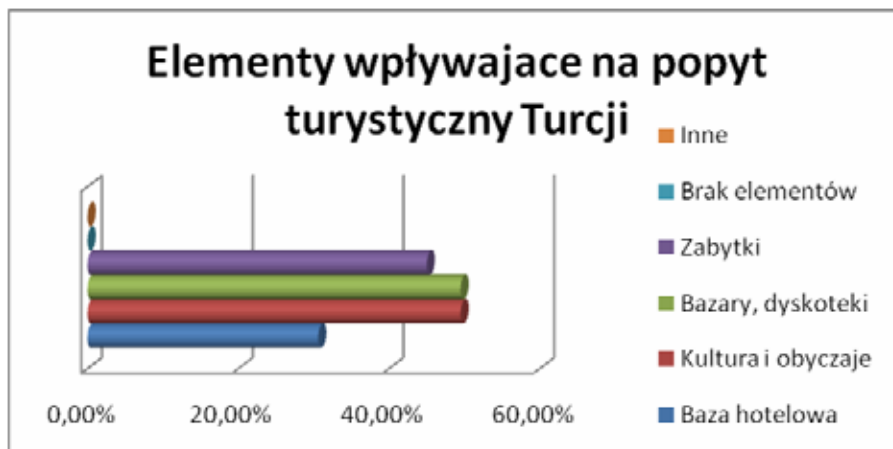
Najczęściej wybieraną wycieczką (wykres 5) przez ankietowanych (aż 50% odpowiedzi) była wycieczka Pamukkale-Hierapolis. Drugą z kolei najczęściej wybieraną wycieczką był „rejs statkiem” (40,3%), podczas którego zwiedza się urokliwe zatoki, jaskinie i małe nadmorskie miasteczka. Trzecią najczęstszą odpowiedzią była wycieczka do Kapadocji (31%). Takie wybory świadczą o dużym stopniu zainteresowania zabytkami, historią i kulturą. Badani turyści zaznaczali również takie odpowiedzi jak: rafting (29%), jeep-safari (19,4%), noc turecka (19,4%) oraz nurkowanie (9,7%). Bardzo mała ilość ankietowanych zaznaczyła takie wycieczki jak Stambuł (5%) czy Efez (4%). Może to wynikać z tego, że turyści, którzy zwiedzali te miasta na wycieczce objazdowej, nie korzystali już z wycieczek fakultatywnych.

Wykres 6. Źródło: opracowanie własne

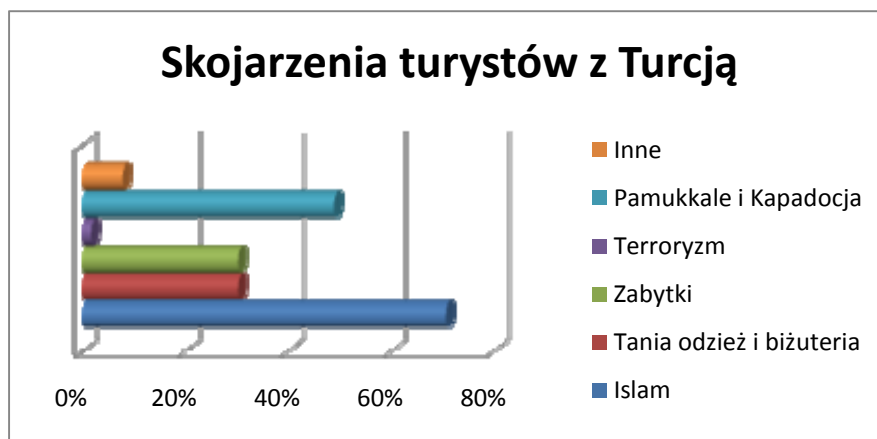
Badani turyści przywożą z Turcji (wykres 6) najwięcej zdjęć i pocztówek (90,3% odpowiedzi). Dotyczy to zarówno turystów masowych jak i kulturowych. Na niekorzyść turystyki kulturowej przemawiają: ponad 50% odpowiedzi wskazujących odzież i galanterię jako formę pamiątki, muszelki (50%) oraz fragmenty zabytków, które stanowią prawie 10%

odpowiedzi ankietowanych. Natomiast na korzyść turystyki kulturowej przemawiają: przywiezione przez ankietowanych bilety wstępu (50%), rękodzieło (40,3%) oraz książki, mapy, albumy (40,3%). W odpowiedziach „inne”, które stanowią 40,3%, turyści uwzględniali takie rzeczy jak: okulary, złoto, biżuterię czy skóry.

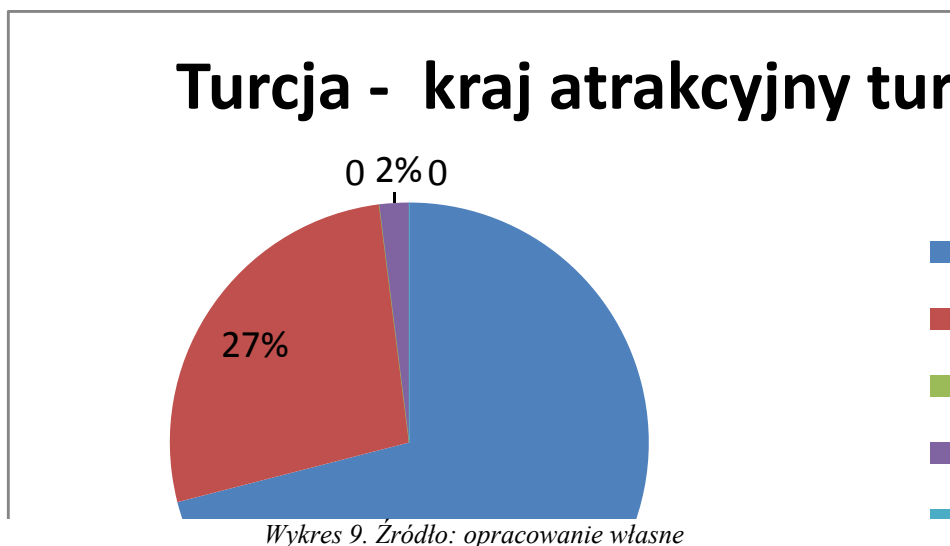
Wykres 7. Źródło: opracowanie własne

Według 49,5% badanych istotnym czynnikiem przyciągających turystów z całego świata są kultura i obyczaje (wykres 7), a także według takiej samej liczby ankietowanych: duża liczba bazarów i dyskotek. Wynika z tego, iż połowa badanych ma predyspozycje do miana turysty kulturowego, natomiast druga połowa zdecydowanie odzwierciedla typ turysty masowego. Ankietowani, którzy zaznaczyli odpowiedź zabytki (45%), również pretendują do miana turysty kulturowego. Część badanych osób (30,6%) uważa, że wpływ na popyt ma znakomita baza hotelowa Turcji.

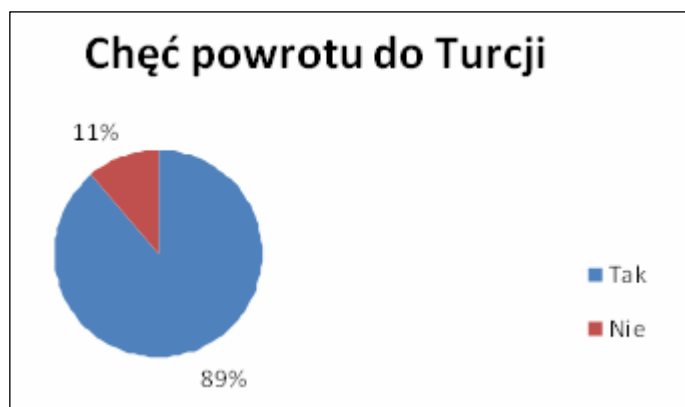

Wykres 8. Źródło: opracowanie własne

U 71% badanych Turcja wywołuje skojarzenie (wykres 8) z islamem – nie wiadomo jednak czy w sensie pozytywnym czy negatywnym. Znaczny udział odpowiedzi, bo aż 46% stanowi Pamukkale i Kapadocja. W równym stopniu (30,6%) Turcja kojarzy się badanym turystom z zabytkami oraz taną odzieżą i biżuterią. Część ankietowanych w kategorii „inne” odpowiadała, że Turcja kojarzy im się z tańcem brzucha i kebabem.

Zdecydowana większość ankietowanych uważa Turcję za atrakcyjny kraj (wykres 9), z czego 71% badanych wybrało odpowiedź „zdecydowanie tak”, a 27% uważa, że „raczej tak”. Tylko 2% ankietowanych uważa, że Turcja raczej nie jest atrakcyjnym krajem.

Wykres 10. Źródło: opracowanie własne

89% badanej populacji deklaruje swój powrót do Turcji (wykres 10), uzasadniając to tym, że nie zdążyli jeszcze wszystkiego zobaczyć. 11% badanych twierdzi, że nie jest to na tyle interesujący kraj, aby do niego wracać. Przewagę stanowią osoby z predyspozycjami do bycia turystą

kulturowym.

Pozostałe wyniki badań (ankietowanych pytano o ogólne preferencje turystyczne) pokazują, że:

Większość ankietowanych podczas swoich wakacji (aż 70%) nocuje w dużych hotelach, co identyfikuje ich z turystyką masową. Jednak 1/3 badanej populacji przejawia zachowania turysty kulturowego wybierając małe hotele (45%) i wynajęte domy (10%). Prawie 20% decyduje się na nocleg w hostelach („inne”), a 8% spędza noc na campingu.

Co czwarty badany przejawia cechy turysty kulturowego wybierając lokalne restauracje na mieście, natomiast ponad połowa badanych (52 %) preferuje wyżywienie All Inclusive, wpisując się w turystykę masową. Pod turystów kulturowych można podciągnąć również ankietowanych, którzy wybrali opcję wyżywienia w hotelu w formie dwóch posiłków (21%).

Wśród najchętniej odwiedzanych miejsc dominują zabytki (59%) i małe miasteczka (41%), co jak najbardziej przejawia zainteresowania turysty kulturowego. Ankietowani bardzo chętnie odwiedzają również bary i dyskoteki (31%), sklepy z pamiątkami (28%), a także plaże (inne – 23%). Najmniejszą popularnością wśród badanych cieszą się muzea (21%).

W ostatnim pytaniu 58 % ankietowanych deklaruje zainteresowanie kulturą w średnim stopniu i 40% w znacznym stopniu. Wpisuje się to w cechy turysty kulturowego.

Podczas badania zaobserwowano, że nieliczni ankietowani odpowiadali trochę na wyrost, wstydząc się niskiego stopnia zainteresowania kulturą.

Zakończenie

Turcja od wieków fascynowała podróżników europejskich – urodą niezwykle zróżnicowanego krajobrazu, egzotyczną odmiennością kultury i obyczaju, wspaniałymi kartami dziejów i tradycją kilki wielkich kultur, utrwaloną w nawarstwionych zabytkach architektury i sztuki [Kunicki 1990].

Kraj ten z uwagi na swoje walory turystyczne, każdego roku zachęca coraz bogatszą ofertą, turystów z całego świata. Pomimo inwazyjnego napływu odwiedzających ludzi, nie zatracił on swych wartości i ideałów.

Turystyka kulturowa w ostatnich latach rozwija się bardzo intensywnie. Zgodnie z badaniami Europejskiej Komisji Turystyki coraz więcej turystów w swych podróżach kieruje się pobudkami czysto kulturowymi (20 procent), natomiast znaczna ich część, bo aż 60 procent, traktuje kulturę jako główny komponent wyjazdów turystycznych. Współcześnie obserwuje się także trend przechodzenia z tzw. „3S” na „3E”. W związku z tym istnieje konieczność rozwijania oferty turystycznej proponowanej przez polskich touroperatorów o turystykę kulturową.

Analizując polską ofertę turystyczną można w niej zauważyć znaczne elementy turystyki kulturowej, albowiem coraz więcej polskich touroperatorów wychodzi w stronę turysty kulturowego, oferując mu z roku na rok coraz ciekawsze propozycje. Cały czas brakuje w nich jednak elementów turystyki polonijnej, które w polskich ofertach powinny znaleźć zaszczytne miejsce.

Badania ankietowe pokazały, że wśród polskich odbiorców ofert turystycznych istnieje grono turystów chcących poznać kulturę, obyczaje, historię i tradycję Turcji, tzw. potencjalnych turystów kulturowych. Z badań wynika również, iż turyści uważają Turcję za kraj niezwykle atrakcyjny i godny polecenia, do którego sami chcą powrócić.

Bibliografia

- Brosnahan T., Yale P., Plunkett R., 2001, *Praktyczny Przewodnik Turcja*, Wydawnictwo Pascal, Bielsko-Biała.
- Buczowska K., Pajsert E., 2009, *Możliwości i konieczność rozwoju turystyki polonijnej na Cyprze w oparciu o historię podróży i życie Polaków na wyspie. Projekty tras turystycznych*, „Turystyka kulturowa” nr 3/2009, Poznań.
- Buczowska K., 2008, *Turystyka kulturowa. Przewodnik metodyczny*, Wydawnictwo AWF w Poznaniu, Poznań.
- Encyklopedia popularna PWN*, 1998, tom 9, PWN, Warszawa.
- Katalogi biur podróży w języku polskim na lato 2010
- Kunicki K., 1990, *Turcja Przewodnik*, Wydawnictwo Sport i Turystyka, Warszawa.
- Łątka J.S., 1992, *Adampol – polska wieś nad Bosforem*, Klub Przyjaciół Turcji, Kraków.
- Mikos von Rohrscheidt A., 2009, *Podróże studyjne jako klasyczna forma turystyki kulturowej*, [w:] Buczowska K., Mikos von Rohrscheidt A., *Współczesne formy turystyki kulturowej: praca zbiorowa*, Wydawnictwo AWF w Poznaniu, Poznań.
- Shkolnik M., 1995, *Turcja*, Wydawnictwo Europa, Wrocław.
- www.adampol-polonezkoy.pl; data dostępu on-line: luty-październik 2010
- www.stambulkg.polemb.net (strona internetowa Konsulatu Generalnego Rzeczypospolitej Polskiej w Stambule); data dostępu on-line: luty-październik 2010

www.studienreisen.de; data dostępu on-line: luty-październik 2010

www.turcja.org.pl; data dostępu on-line: luty-październik 2010

www.turcja.travelon.pl; data dostępu on-line: luty-październik 2010

www.turcjawsandałach.pl; data dostępu on-line: luty-październik 2010

www.unesco.pl; data dostępu on-line: luty-październik 2010

www.winesofturkey.org; data dostępu on-line: luty-październik 2010

Zakrzewska J., 2010, *Turystyka kulturowa w Turcji – oferty turystyczne i preferencje Polaków w obliczu kulturowego potencjału kraju*, praca magisterska napisana na Wydziale Turystyki i Rekreacji AWF w Poznaniu pod kierunkiem dr Karoliny Buczkowskiej, Poznań.

Zralek P., 2008, *Turcja. Od Bodrum do Antalyi. Przewodnik*, Wydawnictwo Delfy, Gdynia.

Cultural potential of Turkey versus tourist preferences of Poles and the availability of cultural tourist offer

The article touches the issue of Turkey potential to develop the chosen forms of cultural tourism: cultural heritage tourism (including the archeological one), urban tourism, culinary tourism, ethnic tourism, study tourism (the author includes an example itinerary) and Polish diaspora/sentimental tourism which is very important for Poles though it is undervalued. The remaining part of the article presents a part of empirical research including information about cultural preferences of Polish tourists visiting Turkey and about the themes of cultural tourism offers available on Polish tourist market.